

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО ВЪВ ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ КРАЙ, СВЪРЗАНО С АКУШЕРСКИТЕ ПРАКТИКИ

Жана Павловска, Диана Димитрова, Теодора Алексиева

*Катедра „Здравни грижи“, Филиал – Велико Търново,
Медицински университет – Варна*

STUDY OF THE HISTORICAL HERITAGE IN VELIKO TARNOVO REGION RELATED TO MIDWIFERY PRACTICE

Zhana Pavlovska, Diana Dimitrova, Teodora Aleksieva

Department of Health Care, Veliko Tarnovo Affiliate, Medical University of Varna

РЕЗЮМЕ

Настоящият исторически обзор проследява историческите документи от времето на Втората българска държава (XII–XIV век) до края на двадесети век, свързани с акушерските практики във Великотърновския край. За целта са използвани исторически и документален метод, а сведенията са интерпретирани и систематизирани. Данните сочат, че здравните и акушерски практики в този край на България са първообрази на съвременните акушерски грижи, уникални по своя характер и пример за съвременното поколение. Проучени са 9 източника (писмени извори и веществени исторически паметници от фонда на Регионалния исторически музей и фонда на Регионалната библиотека във Велико Търново) в периода април–юни 2018 г. Изложението е систематизирано хронологично.

Ключови думи: история, акушерска практика, Велико Търново

ABSTRACT

The current historical review studies historical documents dating back to the time of the Second Bulgarian Kingdom (XII –XIV century) and until the end of XX century, all related to midwife practices in the Veliko Tarnovo region of the country. The report is based on a historical as well as a documentary method while the information is interpreted and systemized. The data reveals that the health and midwife practices in this part of Bulgaria are the prototypes of modern midwifery practices, which have a unique character and are example also for the modern generation. Nine sources are studied in the period April – June 2018 (record sources and material evidences from funds of the Regional Historical Museum and Regional Library in Veliko Tarnovo). The text is chronically structured.

Keywords: history, midwife practice, Veliko Tarnovo

ВЪВЕДЕНИЕ

Акушерските практики са древни, колкото е древна и цивилизацията. През годините грижата за здравето на майките и децата се развиват непрекъснато в съответствие с политическото, социално-икономическо положение, нивото на знанията, постиженията на световната и българската наука в тази област. Описаните акушерски практики са уникални за времето си, пример за родолюбие и хуманност. Първата в България болница, открита и издържана със средства от населението, е разкрита във Велико Търново през далечната 1884 година. Във Велико Търново са направени и първите крачки към научно-изследователската работа с приносен характер за българската медицинска наука в акушерството и гинекологията. Разкритата през 1931 г. Здравно-съвещателна станция е първообразът на съвременната женска и детска консултация в наши дни.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Най-ранните засвидетелствани данни за Великотърновския край в областта на медицината датират от времето на Втората българска държава (XII–XIV век). Те са резултат от запазени сведения в писмените извори от материали на археологическите разкопки на обекти в тогавашната столица и близката ѝ околност, както и на определени аналогии за сродни практики, предимно от съседна Византия. Здравното дело в столицата Търново е било съсредоточено основно в градските и крайградски манастири, разположени по брега на река Янтра, в подножията на двата хълма Царевец и Трапезица, крайградското пространство – хълмовете Света гора, Устое, пролома Дервент. В самите черти на укрепения град имало няколко по-малки комплекса – четири на Царевец и един на Трапезица. Според данните, в някои от запазените манастирски типичи лечението било поверявано на монах с медицинско образование или на професионален лекар (светско лице). Манастирската болница се разполагала в специално отделение на обителта и се състояла от една или няколко стаи, достатъчно добре изолирана от останалата част на манастира и имала самостоятелен кухненски тракт.

Ниското равнище на медицинските знания, както и отсъствието на елементарни хигиенни навици, са сред основните причини за висока смъртност на населението. Повечето от болестните състояния са записани в медицински сборници с техните точни наименования. В един

такъв сборник, „Запис на лекарствени неща“ от 1870 г. на неизвестен автор, който се съхранява във фонда на Регионалния исторически музей във Велико Търново под инвентарен № 162, се срещат 147 лекарствени средства срещу различни болести, но те били известни само на ограничен брой просветени лечители. Практикувало се предписването на определени диети или се задоволявали с пускане на кръв и мерене на пулс. Понякога „лечението“ включвало приемането на захар, розова вода, южни плодове, сол, няколко капки алкохол и др. Бедните хора разчитали най-вече на помощта на баячки, на молитви и заклинания. Данните от средновековните некрополи свидетелстват, че средната продължителност на живота при мъжете била около 50 години, а при жените – около 43 години. Смъртността при мъжете била по-висока, което се свързва с участието им във военни действия, както и практикуването на тежък физически и необезопасен труд. Природата компенсирала това с повечето новородени момчета. Най-висока била смъртността сред децата, които ставали жертва на болести, епидемии, глад и недоимък.

Широко разпространено било изцелението чрез досег със Свети мощи, за които се смятало, че имат чудодейна сила. Те лекували предимно заболявания, които не били по възможностите на конвенционалната медицина. С такива примери изобилстват агиографските паметници (жития на светци) от онова време. В пространното житие на Филотия, чиито мощи били положени в манастира „Света Богородица Темнишка“, най-вероятно в съседство на Великата лавра „Свети 40 мъченици“, Патриарх Евтимий пише: *„...и духом сега стои сред нас, на всички, според трудовете им, дава достойна отплата, изпълнява проските на всички верни, недъзите изцелява, прокажените очиства, бесовете прогонва...“* (6). Оперативното лечение, според тогавашните възможности, е засвидетелствано с данни от проучвания на някои от манастирите. В Килифарската обител, основана от Теодосий Търновски в средата на XIV век, е намерен инструмент от бронз, наподобяващ острие на съвременен скалпел.

През този период грижата за женското здраве и децата била поверена на самоуки „баби“ – жени, които помагали по време на раждането. Те владеели различни практически умения за оказване на акушерска помощ и обезболяване на родилния процес, които се предавали от майка на дъщеря или от лечителка на ученичка. Уважението, с което се ползвали сред народа, създава и един от големите народни празници – Бабинден.

По традиция в Търново и селата на този ден „бабите“ били посещавани по домовете им и обсипвани с подаръци и цветя. Само жените отбелязвали празника. Обредността е подчинена главно на желанието да се засвидетелства почит към жените, които са бабували на родилките.

През XV век в Търново имало 10 турски и 9 български махали. Голяма част от турското население умира по време на чумни и холерни епидемии и през следващите векове българското население непрекъснато се увеличава. През 1640 г. градът наброява 10 000 жители, а през 1859 г. – 30 000. Няма достоверни статистически данни за санитарното състояние в Търново през османското робство. Знае се, че около 1800 г. в цялата турска империя има само военни лекари. Цивилните лекари в Цариград са 17, а в Анадола и Румелия общо 25. На българска територия имало лекари в Шумен и Видин, които били на подчинение на турските власти. В страната цари разруха и невежество. Строели се единствено керван-сарай, към които имало отделни стаи за болни и пострадали пътници. Турското правителство не полагало никакви грижи в здравеопазването. За първи път населението на Търново получава частично квалифицирана помощ и истински лекарства по време на Руско-турската война от 1812 г., когато руската армия достига до Севлиево. Според запазени сред населението спомени, руските военни лекари правели истински чудеса. Търново е един от малкото градове, в които още преди Освобождението е извършвана ваксинация срещу вариола. През 1846 г. султан Абдул Меджид посетил града и донесъл ваксината. По негова заповед били ваксинирани много деца, като султанът лично наблюдавал цялата процедура. На всяко ваксинирано дете давали по една сребърна монета и по една шарена кърпа.

В периода на националноосвободителните движения на българския народ за политическа и църковна независимост, голяма роля изиграва Градската община в Търново, основана през 1858 г. – една от първите по българските земи. В програмния ѝ документ е вписано: *„Българите да се управляват и трудят за своите нужди, което означава да се полагат грижи за просвещението, възпитанието, за чистотата, за здравето, за сиромасите, за болниците, за водата, да правят училища и благотворителни дела“* (1). През периода 1860-1870 г. Градската община в Търново изпраща няколко десетки търновски младежи да учат в чужбина, като част от тях завършват хуманна медицина и фармация. През 1872 г. по предложение на Женската община девойката

Евгения Стоянова е изпратена да учи за акушерка в Русия.

Идеята за възникването на Женската община – сдружение, което обединява усилията на жените от Търново, до голяма степен се дължи на енергичната инициатива на Евгения Кисимова – изтъкната търновска общественичка и дарителка (3,10). На учредителното събрание в училище „Св. Кирил“ тя изтъква голямата необходимост от образование и просвещение на жените: *„Нашето мило Отечество, милата наша България за нищо няма толкова голяма нужда, колкото за достойни и просветени майки“* (2,5,7).

Женската община в Търново се превръща в една от най-значителните и дейни организации през Възраждането. През 1872 г. се преименува на благотворително женско дружество „Радост“. За известен период от време дейността му е прекратена до 1 август 1877 г., когато Евгения Кисимова отново организира жените и се основава дружество „Милосърдие“. По време на Руско-турската освободителна война дружеството се ангажира с осигуряване на подслон за бежанците, както и със събиране на средства, храни, дрехи, оказване на медицинска помощ. Значителни грижи се полагат и за бежанките и децата им, намерили подслон в манастира „Свети Никола“ в с. Арбанаси. Те били подслонени в т.нар. „Къща на лихусите“ (Фиг. 1). За нейното съществуване съдим от Решение на общото събрание на дружеството от 19 октомври 1877 г. Членовете на дружеството поемат задължението „да подкрепят „Къщата на лихусите“ с нужните прани дрехи за лихусите и децата, както и повивки за кръщаване на децата“ (10) и да дежурят там по една седмица, подобно на дежурствата в болниците, тъй като се чувствала остра необходимост от медицински персонал. За разноските е определена да отговаря по една жена от всяка махала „която да държи сметките“ (11). По-голяма част от парите и нужните дрехи за бебетата и родилките са набавяни от дружеството, а също и от селата Арбанаси, Лясковец, Драганово, Горна Оряховица.

Съществуването на „Къщата на лихусите“ се потвърждава и от писмо на игуменката на ма-



Фиг. 1. Манастирът „Свети Никола“ в с. Арбанаси

настира Зиновия от 23 декември 1877 г., с което тя се обръща към Евгения Кисимова с молба за нуждите на бежанките и на новородените да се изпратят дрехи, постелки и пелени (Фиг. 2). За периода август–декември 1877 г. за „Къщата на лихусите“ са отпуснати „4 големи и 6 малки юрганчета на стойност 30 гроша“ (11).



Фиг. 2. Плоча с името на игуменката Зиновия на входа на манастира „Св. Никола“ в с. Арбанаси

Със своята дейност жените доброволки полагат началото на сестринската и акушерска дейност в България и на първото червенокръстко дружество. Грижите на дружеството за „Къща на лихусите“ продължило и през 1878 г. След Освобождението не се споменава повече за съществуването на такъв родилен дом, което означава, че той е прекратил своята дейност. По своята същност и значение „Къщата на лихусите“ представлява първият родилен дом по българските земи. Макар че е функционирал само за нуждите на бежанките, безспорно е, че в Търново още през 1877 г. съществува своеобразен родилен дом, който е създаден и активно поддържан от женското дружество.

Нарасналите възможности на българското предприемаческо съсловие, постигнатия напредък в образованието, културата и най-вече желанието на голяма част от гражданското общество да живее по модела на модерните държави, води до необходимостта от дипломирани лекари, медицински специалисти и комплексна медицинска помощ. На 2 януари 1867 г. се открива първата болница „Св. Св. Козма и Дамян“ в Търново. Уникална е с това, че е първата в България, открита и издържана със средства от населението, без намесата на официалната турска власт. За съжаление, още същата година болницата изпа-

да във финансово затруднение и на 21 октомври прекратява своето съществуване.

По време на разгара на Руско-турската освободителна война в Търново пристигат голям брой бежанци, болни и ранени. По нареждане на княз Черказки, с помощта на руското военно командване, Руския червен кръст и Славянското благотворително общество, Търновската община разкрива болница с 200 легла в четири изоставени бейски къщи около моста на Фаруз бей на р. Янтра. Болницата е снабдена с инструменти, превързочни материали и медикаменти и се издържа изцяло от дарения и помощи от населението. Обслужва се предимно от руски медицински персонал. В нея са назначени д-р Стат Антонов (1844-1926) и д-р Георги Хаканов (7). През септември 1888 г. болницата се премества в нова постройка със 100 легла, разпределени в две отделения – терапевтично и хирургично. Към хирургичното отделение се разкрива родилен сектор.

За състоянието на болницата съдим от доклад за извършена ревизия с Рапорт №1999 г. на Директора на Санитарната инспекция: „В Търново има една първокласна болница със 100 легла. Броят на болните е постоянно около 150. В хирургичното отделение има ред и чистота и се прилага модерният за онова време антисептичен метод. Болничната аптека е заредена добре, храната на болните е качествена и вкусна“ (8). В Елена имало болница с 10 легла, която била на правителствена издръжка, в Севлиево имало второкласна болница с 50 легла, разположена в ново здание, която се управлявала в съответствие с установените предписания. В Габрово имало една околйиска болница с 10 легла, а Свищов разполагал с второкласна болница с 50 легла.

Постепенно великотърновската болница, най-голяма в региона, става високо авторитетна. В нея пристигат да се лекуват болни от близки и далечни околии: Габровска, Севлиевска, Русенска, Плевенска, Разградска, Казанлъшка, Шуменска, Варненска, Ловешка, Шуменска, Троянска, Пловдивска и др. В Търново са направени и първите крачки на научноизследователска работа с приносен характер за българската медицинска наука. В годишния си отчет за 1910 г. главният лекар докладва пред кмета брой реферати и демонстрации, направени от болничните лекари на национално ниво и в местния клон на лекарския съюз за една година. Към приносите на лекарите от Търново трябва да се добавят и постиженията на д-р Алекси Христов (4) в областта на хирургията. Сред тях има описани случаи, свързани с женското репродуктивно здраве, ис-

тинско предизвикателство в областта на акушерството и гинекологията за времето си:

- „Миома утери /БЛ №284/. Иванка Стефанова – 40 г. от гр. Ляковец. С правилно телосложение, ръст среден. Направена е хистеректомия суправагиналис, чрез която е отстранена фибромиома с тегло 6350 гр. Оздравяла.
- Абортус ет херния крурарис декстра инкарцерата /БЛ №406/. Първа Василева – 35 г. от с. Михалци. Оперирана. Оздравяла.
- Гравидитас ектопика утриускве /БЛ №491/, Ана Николова на 36 г. от Велико Търново. Оперирани и двете тръби. Оздравяла.
- Гравидитас ектопика /БЛ №793/, Велика Стефанова на 30 г. от с. Никюп. Опериран лигаментум лактум синистри. Оздравяла.
- Гравидитас ектопика /БЛ №187/, Димитрина Георгиева на 42 г. от гр. Елена. Тук плодът е намерен с тегло 3500 г върху ампулата на тръбата. Оперирана. Оздравяла.
- Кистома овариум декстра ет фибромиома овариум декстра /БЛ №186/, Айше Алиева на 50 г. от Шуменско. Отстранени тумори с общо тегло 20500 гр. Оздравяла.
- Кистома овариум декстра /БЛ №169/, Тодора Петрова на 27 г. от с. Хотница, Търновско. Екстрахираната многокамерна киста от десен яйчник с тегло 11 250 гр. Оздравяла.“

След Освобождението започват първите опити да се постави обучението за раждането и отглеждането на децата на научно-медицински основи. Във фонда на Регионален исторически музей – Велико Търново се съхранява снимка на третия акушерски курс при Майчин дом „Княгиня Мария Луиза“ в София, проведен през 1913 година от д-р М. Славчев – управител на първата специализирана болница в България. В обучението се включили курсистки от цялата страна, под покровителството на княгиня Мария Луиза (Фиг. 3). Курсистките се учили от известните за времето си акушер-гинеколози: д-р Стоянов, д-р Додев, д-р Огнянова, д-р Добринов и др. След успешното завършване, обучените акушерки се заели освен с преките си задължения – с раждания по домовете, и със здравното огромотяване на бъдещите и настоящи майки.

След доста организационна работа, ентузиазъм, съдействие от общината и няколко неуспешни опити на 1 март 1931 г. се открива предшественицата на днешната женска и детска консултация, наричана тогава Здравно-съвещателна станция (ЗСС). Появата ѝ е в резултат на „нови-



Фиг. 3. Трети акушерски курс, проведен в Майчин дом „Княгиня Мария Луиза“ – София, 1913 г.

шения интерес към съдбата на детето, особено към бременната, майката и кърмачето“ (9). Издръжката на така необходимото за великотърновски и техните деца здравно заведение се поема от местния клон на дружество „Червен кръст“. Към благородната идея не остава безразлична и общината, която още през 1930 г. подарява за „това крайно необходимо за града начинание“ (9) 37 000 лева. Основната задача на ЗСС е да поеме грижите за правилното отглеждане на здравите деца в града и околността. В нея и бедни, и богати получавали безплатни упътвания за правилно хранене и отглеждане на кърмачето и малкото дете. Станцията носела името на търновския дарител д-р Панайот Салвели, който предоставил къщата си на ул. „Иван Вазов“ 21 за тази благородна цел (Фиг. 3). Този дом не бил избран случайно. Той се славел с безупречната си хигиена. При градежа му по план и изпълнение на известния търновски строител и предприемач – майстор Стоян Герганов, собственикът имал специални хигиенни изисквания. Например, за да не проникнат в сградата никакви зарази, разпоредил всички чуканчета, които се слагат в тухлената зидария, да бъдат „натапани във врял парафин, за да се предотврати проникването на микробите“ (9).

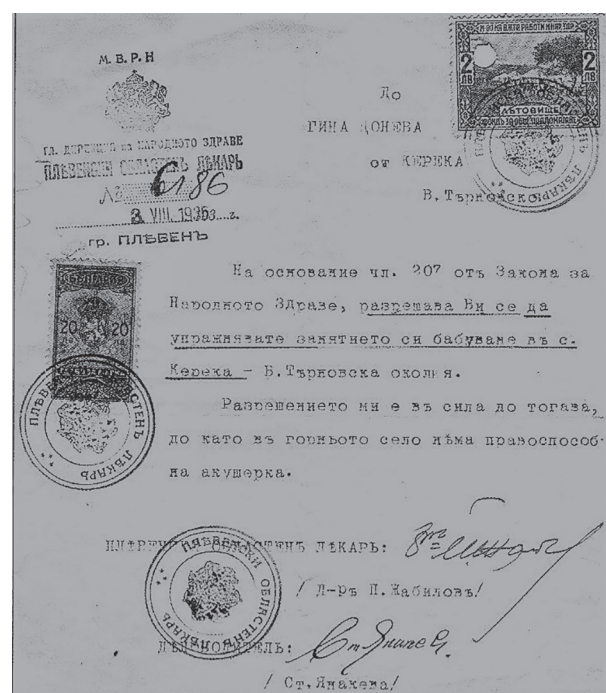


Фиг. 4. Къщата на Панайот Салвели

Първият лекар, поел станцията, бил д-р Атанас Иванов от Държавната болница, по-късно заместен от д-р Дончева, а заедно с нея работела специално командированата от София сестра-посетителка Г. Балабанова. В годината на откриването на ЗСС Общинският съвет взел решение да изплати по 500 лева награда на акушерките Невена Георгиева, Роза Михайлова, Мария Кукумявкова, които „акуширали на бедни великотърновски жители и обслужвали родилките и новородените деца повече от седем дни“ (9). Така Общината стимулирала дейността на професионалистите в родилната помощ и същевременно популяризирала значението и ролята на новосъздадената ЗСС. Централният клон на Червения кръст, в знак на голямо задоволство от добре свършената във Велико Търново задача, подарил 10 комплекта трусо (пелени) за кърмачетата, а Главната дирекция на Народното здраве отпуснала 2000 лв., с част от които били закупени няколко телени бебешки кошчета, тазомер, слушалки, детски возни и др. В началото доста плахо и срамежливо започнали да пристъпват великотърновски към услугите на първите специалисти. В общинския вестник „Велико Търново“ от 1935 г. се казва: „Отначало идеята за здравната станция, която почти навсякъде у нас бе свършено непопулярна, нейната роля като здравен институт бе напълно непозната и вярата в полезността от редовното посещение на едно „заведение“, където не се лекуват болни, не се предписват лекарства, а се дават съвети и упътвания, мъчно си пробиваше път. Свикнали да се лекуват и търсят съвети само при сериозни заболявания, отначало мнозина мъчно разбираха предназначението“ (9). С годините доверието към лекарите и акушерките било напълно спечелено. Убедени в компетентните грижи, бременните и младите майки започнали редовно да я

посещават. През 1931 г. станцията е посетена от 652 жени, а през 1934 г. от 1280. Броят на посещенията по домовете през 1931 г. бил 1319, а през 1934 г. – 1467.

Осигуряването на правоспособни акушерки, особено в селата, било много трудно. По тази причина до 30-те и 40-те години на XX век в някои села все още се практикувало бабуването, но само срещу специално разрешително. Така предвиждал чл. 207 от Закона за народното здраве. Разрешителното се издавало от Главната дирекция на народното здраве на съответното лице. Във фонда на Регионалния исторически музей във Велико Търново се съхранява документ под №6186 от 3 август 1935 г., притежание е на Гина Цонева от с. Керека, Великотърновско, на която се разрешава упражняването на занятието бабуване, но „само дотогава, докато в селото има правоспособна акушерка“, Фиг. 5.



Фиг. 5. Документ за правоспособност на Гина Цонева

Загрижеността за женското здраве в региона е приоритет не само на медицинското съсловие, а и на цялата общественост. В отчета си за 1901 г. окръжният управител акцентира върху необходимостта от построяването на нови павилиони на Търновската болница, необходими за разкриването на други, включително и гинекологично отделение.

Амбулаторната акушеро-гинекологична помощ датира от 1945 г. В частна сграда, около днешния ресторант „Щастливеца“, д-р Августина Спасова е извършвала прегледи на болни и

бременни жени. Към амбулаторията имало назначен един общопрактикуващ лекар и акушерката Виолета Генова, която същевременно води раждания и по домовете безплатно.

През 1947 г. е открит Градски родилен дом в национализирана частна сграда, помещаваща се около днешната стоматологична поликлиника. Той разполагал със стационар с 8 легла и родилна зала. Първите акушерки, започнали работа там, са Мицова и Яновска. Родилният дом съществувал до края на 1950 г. В хирургичното отделение на болницата, ръководено от д-р Цветков, имало сектор, в който са ставали оперативните родо-разрешения, извършвани са в малък обем и гинекологични операции, две акушерки са обслужвали сектора. През същата година се открива поликлиника в национализираната къща на братя Караджови, където наред с други кабинети има гинекологичен кабинет и женска консултация. Прегледите в кабинета се извършват от д-р Сърнев, който визитирал и отговарял за ражданията в Родилния дом. Акушерката Виолета Генова поема функциите на първата патронажна акушерка в града.

През пролетта на 1948 г. се сформира Акушеро-гинекологично отделение, което се настанява в национализираната частна клиника на д-р Георгиев, понастоящем крило в сградата на Общинския съвет. За завеждащ отделение е назначен д-р Манолов. За старша акушерка е назначена ак. Ганчева. През 1949 отделението се поема от д-р Н. Петков – хирург, а на следващата година – от д-р Димитър Радонов, който впоследствие става професор към Катедрата по акушерство и гинекология на „Майчин дом“, старша акушерка е Йорданка Папазова. През тази година става и обединението на градския родилен дом с Акушеро-гинекологичното отделение. Започват да се извършват всички гинекологични операции, усвоени по това време.

Освен във Велико Търново, родилни отделения се разкриват към болниците в гр. Горна Оряховица, гр. Полски Тръмбеш, гр. Павликени, гр. Свищов, гр. Елена, както и в по-големите села – Ресен, Полски Сеновец, Камен и др. В селските родилни домове акушерките работят самостоятелно, като обслужват същевременно женската и детска консултация на съответната територия, оказват и патронажна помощ по домовете на родилките и новородените. През 1972 г. родилните стационари по селата се закриват. Ражданията се пренасочват към общинските болници и във Велико Търново, където се изпращат и бременните с утежнена акушерска анамнеза. През ме-

сец март същата година отделението е преместено в бившия терапевтичен блок на Стара болница (понастоящем База II). През 1976 г. се разкрива Отделение за патология на бременността с 50 легла, с което се сформира АГ комплекс с общо 150 легла и обособени Родилно отделение със завеждащ д-р Стайков, Гинекологично отделение със завеждащ д-р Н. Ангелов и Отделение за патология на бременността със завеждащ д-р Й. Бейков. От възникването на Родилно отделение, изпълняващи длъжността старша акушерка са били последователно: ак. Й. Папазова, ак. Иванчева, ак. Л. Отчева, ак. М. Димитрова, а след сформирването на АГ комплекса ст. ак. на Родилно отделение е ак. Недялкова, на Гинекологично отделение – ак. Л. Анкова и на Отделение за патология на бременността – ак. Ст. Кръстева.

В началото за новородените са се грижили акушер-гинеколозите. Постепенно грижите за децата се поемат от педиатри, които идват всеки ден и визитират децата. Д-р М. Атанасова е първият профилиран детски педиатър неонатолог, който от 1973 г. завежда детския сектор към Родилно отделение. През м. април 1977 г. се извършва първото обменно кръвопреливане на новородено от гр. Павликени. Дотогава децата са се транспортирали до гр. София, а по-късно до гр. Русе, където са се осъществявали тези оперативни интервенции.

През 1972 г. Велико Търново е разделен на два акушеро-гинекологични участъка, които в последствие стават четири и през 1986 г. се преобразуват в Поликлинично акушеро-гинекологично отделение. Открити са специализирани кабинети по: стерилитет със завеждащ д-р М. Ангелов, детско-юношеска гинекология със завеждащ д-р Е. Бонева и медико-генетична консултация със завеждащ д-р Екимска. В женска консултация са работили акушерките: Старирадева, Шалаверова, Андреева, Г. Атанасова, П. Марангозова, Д. Ковачева, М. Димитрова, Недева и лекарите, които все още работят там: д-р М. Калейнски, д-р Д. Маринова, д-р В. Витанова, Д. Ганчева.

След 1989 г. настъпилите политически и социално-икономически промени се отразяват и върху опазването на женското и детско здраве, особено след 2000 г., когато се провежда реформата в болничната и извънболничната помощ. Всичко това води до драстично съкращаване на стационарни легла, персонал, отпадане на системата на здравни участъци, а дейностите по майчино и детско здраве влизат в задълженията на новосъздадената институция на общопрактикуващите лекари.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Обръщайки поглед назад към историческото наследство, ние се опитваме да разпознаем границите на възможното настояще и бъдеще. Историята ни учи на толерантност и хуманност, така необходими за просъществуването на благородната акушерска професия. Историята доказва, че само с активното участие на цялото общество може да бъде постигнато така желаното от всички проспериращо здравеопазване.

ЛИТЕРАТУРА

1. Данова Н. Към историята на търновската градска община през Възраждането, сп. Исторически преглед, кн. 1, 1980.
2. Драганова Т. Известия на ОИМ – Велико Търново, кн. 3, 1996.
3. Енциклопедия А – Я. Евгения Кисимова. София, Издателство на БАН, 1974.
4. Илиев Д. Кратка история на Великотърновската болница. Велико Търново, Рик Би ЕООД, 2014.
5. Кулелиев Й. Словото на Евгения Кисимова. Право, бр. 31, 27.09.1869.
6. Павлов П. Търновски светци и чудотворци. Варна, Славена, 2006.
7. Радев И. Историята на Велико Търново XVIII – XIX век. Изд. Слово, 2000.
8. Рапорт № 1999 г. на Директора на Санитарната инспекция д-р Жечев. ДВ, бр. 86, 1888.
9. Старо Търново. Здравно-съвещателната станция във Велико Търново. Борба, бр. 186, 26.09.2013.
10. Такова М. Евгения Хаджигеоргиева Кисимова – българка от епохата на националното Възраждане.
11. Чолакова М. Българското женско движение през Възраждането 1857-1878. София, Албо, 1994.

Адрес за кореспонденция:
Жана Павловска
Филиал – В. Търново, МУ – Варна,
ул. „Михаил Кефалов“ 2
В. Търново 5000
e-mail: zhana.pavlovska@mu-varna.bg